

STADS- EN WEEK-

ARRONDISSEMENTS- BLAD.

Dit Weekblad wordt uitgegeven door de Directie van de Stads- en Weekbladen en Postkantoren in de Rijkshoofdstad Rotterdam, onder de Redactie van de Directie van de Stads- en Weekbladen.

ADVERTENTIES worden niet aangenomen van de Directie van de Stads- en Weekbladen, maar alleen van de Directie van de Stads- en Weekbladen.

Vrijdag

2 Februarij.

Prospectus.

De Wetenschap is het gebied van de wetenschappen, als 1. ALGEMEENSTELING... Onder welke rubriek... Het gebied van de wetenschappen is het gebied van de wetenschappen, als 1. ALGEMEENSTELING... Onder welke rubriek... Het gebied van de wetenschappen is het gebied van de wetenschappen, als 1. ALGEMEENSTELING... Onder welke rubriek...

ADK... Het gebied van de wetenschappen is het gebied van de wetenschappen, als 1. ALGEMEENSTELING... Onder welke rubriek... Het gebied van de wetenschappen is het gebied van de wetenschappen, als 1. ALGEMEENSTELING... Onder welke rubriek...

FOR THOSE WHO ARE USED TO THE BEST

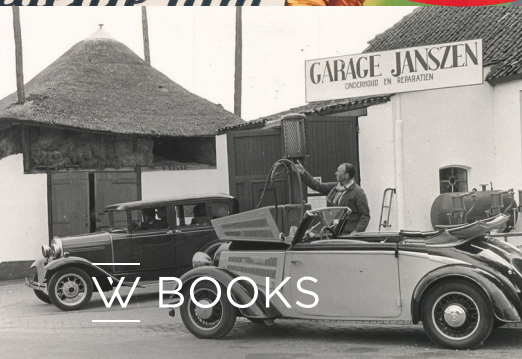
GISPEN

FURNITURE • LIGHTING FIXTURES

DUJNBORG-HOLLAND

het BETUWEN boek

hier! identiek iam

W BOOKS

Hier!
de ideale jam

MIL De Betuwe TIEL
„Heel wat anders, heel wat beter“

het
BETUWE
boek

Onder redactie van
Ella Kok-Majewska
Peter Schipper
Wim Veerman

Inhoud

Woord vooraf	7	
Betuweboek... hoezo Betuwe?	9	
van vroeger tijden tot 1000		
Bewoond rivierengebied	10	
1000 tot 1500		
Kastelen en steden	22	
1500 tot 1700		
Handel en hervorming	54	
1700 tot 1800		
Boeren en burgers	94	
1800 tot 1900		
Stoom en nijverheid	120	
1900 tot 1950		
Strijd en streven	212	
1950 tot heden		
Nieuwe wegen	324	
Plaatsnamenregister	408	
Auteurs	410	
Illustratieverantwoording	411	
Colofon	416	

Woord vooraf

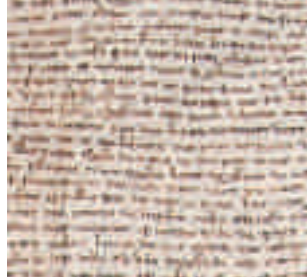
Hoewel het gebied Betuwe niet eenduidig in geografische termen aan te geven is, weet iedereen waar het ligt en dat het onlosmakelijk verbonden is met fruitteelt. In dit boek is het een gebied met bijna 160.000 inwoners van 6 gemeenten met 3 steden, 60 kernen en een aantal buurtschappen. Alles behorend tot het werkgebied van het Regionaal Archief Rivierenland en deels van Waterschap Rivierenland. Er zijn vele andere opmerkelijke zaken en weetjes in de historie van de Betuwe. Eigenlijk zo veel dat de 365 verhalen in dit boek maar een selectie vormen van wat er allemaal over de Betuwe te vertellen is. Een selectie die zowel zoveel mogelijk gebaseerd is op de tijdlijn als op de verdeling tussen plaatsen in het gebied en soms ook op de beschikbaarheid van de bronnen.

Bij de indeling van het boek is gekeken naar de tijdvakken van de geschiedenis canon die gebruik maakt van de bevindingen van de commissie De Rooy. Er is echter voor gekozen om sommige tijdvakken bij elkaar te voegen en de benaming te baseren op de regionale historie.

Dit boek is uitgegeven ter gelegenheid van de opening van de nieuwbouw van het Regionaal Archief Rivierenland. Het is tot stand gekomen dankzij een samenwerking tussen het Archief en de historische verenigingen in het werkgebied. Het probeert de samenhang te laten zien tussen de plaatsen, gebeurtenissen en inwoners zonder hun eigen identiteiten aan te tasten. Een onbetwist bewijs van het rijke erfgoed van de Betuwe.

Ella Kok-Majewska
Directeur/streekarchivaris
Regionaal Archief Rivierenland

ENTIELIJ
vergadering van
KERSBEL
RIJDAG, den 17
In 'de ZWAAN

Betuweboek... hoezo Betuwe?

Iedereen weet dat de streek waarover dit boek gaat, ontstaan is door onenigheid tussen twee reuzen. Ze zijn zonder met elkaar te praten al duizend jaar bezig de Rijn te graven. Totdat er een spreekt en zegt 'het schiet goed op'. De ander wordt zo boos over die kletsmajoor, dat hij zijn eigen rivier gaat graven en dat wordt de Waal. En daardoor is het huidige, er tussen liggende rivierengebied ontstaan. Tot zover de legende. Bij archeologisch onderzoek blijkt dat het al in de prehistorie wordt bewoond. Jagers en vissers bewonen de hogere oeverwallen, die bij hoog water niet overstromen. In de Bronstijd is er meer permanente vestiging. Op landgoed De Eng bij Ommeren worden resten van een nederzetting uit de IJzertijd gevonden, ongeveer 250 voor Christus. De eerste eeuwen voor Christus is het rivierengebied nagenoeg verlaten door de vele plaatsvindende overstromingen. Maar in de Romeinse tijd worden weer bewoners aangetroffen en groeit de bevolking in en rond de grensposten en legerplaatsen. In diezelfde tijd wordt het gebied ook door Bataven bewoond. Veel sporen van deze bewoners, boerderijen en grafvelden, zijn bij archeologische opgravingen o.a. in Kesteren en de wijk Passewaaij bij Tiel aangetroffen. Na het vertrek van de Romeinen, rond het jaar 400, is er minder bewoning en duurt het tot de achtste en negende eeuw voor de bevolking weer toeneemt. Tussen de dijken hebben de rivieren dan eigenlijk nog steeds vrij spel met veel overstromingen tot gevolg. In 1923 is door een deskundige het volgende vastgesteld: de Betuwe bestaat uit de Overbetuwe en Neder-Betuwe, met ieder een aantal dorpen. Daarnaast is er de Tielerwaard; de stad Tiel staat op zichzelf. Daarboven liggen de zelfstandige graafschappen Buren en Culemborg. En tussen de genoemde graafschappen en de Tielerwaard ligt het Ambt van Beesd en Rhenoy. De titel van 'het Betuwe boek' is dus eigenlijk te beperkt, want het regionaal archief omvat bijna het gehele gebied tussen de Waal, de Rijn en de Lek en dat is meer dan 'de Betuwe'! Maar het is een mooie alliteratie; vandaar dat voor deze titel is gekozen.

Bewoond rivierengebied

Om de geschiedenis van deze periode, zeker in de vroegste tijd, te bestuderen moet men zich niet wenden tot documenten of boeken uit archieven, bibliotheken of musea maar tot bodemvondsten en archeologische analyses. Op het moment dat de schriftelijke bronnen ophouden te bestaan, komt de prehistorie in zicht. In de Betuwe valt deze periode samen met de komst van de Romeinen, zo'n 2000 jaar geleden.

De eerste sporen van de bewoning in ons gebied stammen echter van lang voor die tijd. De vroegste vondsten zijn volgens nauwkeurige ouderdomsbepalingen te plaatsen in het Midden-Neolithicum, zo'n 6000-5100 jaar geleden. Er zijn diverse geraamten en houten beschoeiingen in Zoelen gevonden. Ook zijn er vondsten gedaan in Buren, Geldermalsen en Maurik. In de Brons- en IJzertijd vestigen steeds meer mensen zich in de huidige Betuwe. De nabijheid van de rivieren is er een van de belangrijkste redenen voor. Uit de archeologische gegevens blijkt dat in de Romeinse tijd deze regio een dichte verspreiding kent van kleine nederzettingen.

De bewoning concentreert zich op de hogere zones in het landschap zoals stroomruggen en de bredere oeverwallen. Men doet aan akkerbouw en extensieve veeteelt op de lagergelegen komgronden. De Bataafse gemeenschap die tussen 50 voor en 450 na Christus in de grenszone van het Romeinse rijk leeft, neemt vele gebruiken van de Romeinen over. Men mag aannemen dat de bewoners van deze regio Latijn spreken, Romeinse namen dragen, vanaf einde van de eerste eeuw na Christus veelal het Romeinse burgerrecht hebben en aanzienlijke aantallen soldaten voor het Romeinse leger leveren. De rivieren krijgen later ook de functie van vaarroutes zodat de plaatsen met havens uitgroeien tot echte handelsnederzettingen. In de tiende en elfde eeuw wordt de regio, met name Tiel, gezien als een belangrijk internationaal handelscentrum en een tolplaats van de Lage Landen. Aan het begin van de elfde eeuw, in 1006 of volgens andere bronnen in 1009, wordt het gebied overvallen, leeggeplunderd en platgebrand door de Noormannen.

800 voor Chr.

Oude spelden en een schedel

Buren

Om een vochtig natuurgebied aan te leggen, wordt op de westkant van de Schoonrewoerdse Stroomrug oevergronden tot 1,80 meter diep klei gewonnen. De stroomrug dateert uit het Neolithicum. In het meest oostelijk deel van de put wordt een restgeul gevonden, die parallel aan de Hennisdijk loopt en blijkens talloze vondsten daarin, in de Midden-IJzertijd is dichtgegooid. Onder die vondsten zijn onder meer twee, uiterst zeldzame, La Tène A fibulae uit de vierde eeuw voor Christus. Westelijker worden in de Koewei vondsten gedaan in kuilen uit de Vroege IJzertijd (800-500 v. Chr.): enkele complete maalstenen en een menselijke schedel.

1-300 na Chr.

Romeins grafveld op de Prinsenhof*Kesteren*

In 1974 wordt bij graafwerk op de Prinsenhof een Romeins militair graf ontdekt. In de dagen erna is met de hulp van veel Kesternaren het bouwterrein omgewoeld om te zoeken naar meer graven. Het resultaat is verbluffend; een veertigtal graven met soms rijke bijgiften wordt gevonden en ingetekend. Eenmaal bekend krijgt ook de toenmalige Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) belangstelling en stelt een uitgebreid onderzoek in. Deze vak-archeologen schaven het terrein af en vinden nog eens 84 graven. Daarnaast wordt er ook nog een fors aantal rituele paardengraven ontdekt. Dit alles wijst op intensieve Romeinse activiteiten van de eerste tot de derde eeuw. Veel van de vondsten bevinden zich nog steeds bij de HKK&O, zoals deze urn uit de tweede eeuw.

70 na Chr.

De Bataafse Opstand

Lienden

■ ‘Ze gingen er onderdoor’, schrijft Rome’s meest vooraanstaande geschiedschrijver Publius Cornelius Tacitus. ‘Een stam kon de slavernij toch niet de wereld uithelpen?’ Claudius Civilis, trots Bataaf, links op het schilderij, poogt de Romeinen uit de Betuwe, Nijmegen en het Duitse Xanten te verdrijven.

De opstand mislukt en veldheer Quintus Petillius Cerialis, rechts op het schilderij, plundert de Betuwe. Civilis vraagt om een gesprek. Daartoe wordt de brug over de ‘Nabalia’ halverwege opgebroken. ‘Beide leiders lopen de uiteinden op’, aldus Tacitus. In de lucht Fama met lauwerkransen voor beide leiders. Begin 1900 heet een buurtschap in Lienden ‘Den Abel’. De lageregelegen straat kan op een rivierbedding van de Nabalia wijzen. Echte bewijzen zijn niet gevonden.

70 na Chr.

Een stukje Rome in de Lage Landen

Rijswijk

In de Romeinse tijd is het Romeinse Levefanum gelegen in de huidige Rijswijkse buitenpolder. Rijswijk en Wijk bij Duurstede liggen aan de Oude Rijn en zitten praktisch aan elkaar vast. Bij het zandzuigen uit de Rijswijkse buitenpolder in de jaren zeventig van de vorige eeuw is een grote hoeveelheid terra sigillata aardewerk naar boven gekomen met fraaie voorstellingen erop. Onder de gevonden voorwerpen bevinden zich ook dakpannen met het Romeinse cijfer XXX erop. Dat geeft aan dat hier het dertigste legioen heeft gelegen. Dit legioen is later verder getrokken naar Engeland. Door de archeologische onderzoeken van de laatste jaren is er over dit gebied veel meer bekend geworden. Zeker omdat men druk bezig is de Limes in kaart te brengen.

75 na Chr.

Romeinse nederzetting bij Caetsbage

Culemborg

■ De Romeinen bouwen omstreeks 75 jaar na Christus hun nederzetting op een hoge zandrug langs de Meer. De Meer is dan een zijrivier van de Lek in de zogenaamde Schoonrewoerdse Stroomrug. Als je hier opgravingen verricht, vind je de scherven van de potten en soms een bronzen speld uit die tijd. De potten zijn aan de buitenkant soms bedekt met roet, want er wordt in gekookt op een vuurtje. Andere vondsten wijzen op het bestaan van handel tussen de Romeinen hier en de autochtone bewoners in de omgeving, de Bataven. Deze nederzetting ligt niet aan de grens van het Romeinse Rijk; die grens ligt noordelijker, waar nu de Kromme Rijn loopt.

